

Recenzie

MACHÁČEK, Ladislav: Úvod do sociológie mládeže

Trnava: UCM 2011. 1 vydanie. 181 s.

Recenzovaná práca je v poradí už treťou autorovou publikáciou, ktorá reflektuje problematiku politickej a občianskej participácie mládeže v kontexte postsocialistického vývoja slovenskej spoločnosti. Prvá publikácia s názvom *Kapitoly zo sociológie mládeže* (2002) systematizovala teoreticko-metodologický pohľad na mládež, pričom vychádzala z poznatkov a zistení niekoľkých vedecko-výskumných projektov realizovaných na Sociologickom ústave SAV. Druhá zo série publikácií – *Úvod do politickej sociológie mládeže* (2008) – predstavovala náročnejší študijný text určený predovšetkým pre študijné odbory sociológia, politológia, pedagogika a náuka o spoločnosti, ktorého úlohou bolo uviesť čitateľov do problematiky sociologického chápania, vnímania a deskripcie občianskeho života mladých ľudí po roku 1989. Cieľom tretej predkladanej publikácie je poukázať na vybrané charakteristiky generáčnej kontinuity a problémové aspekty integrácie mládeže do spoločnosti v etape jej transformácie. V súvislosti s uvedenou knižnou sériou je potrebné oceniť autorovu snahu vyplniť „vakát“ v spoločensko-vednej literatúre o súčasnej mládeži a tiež dôslednosť, s akou kombinuje a prezentuje tak teoretické, ako aj doteraz zistené empirické poznatky z tejto oblasti.

V štruktúre publikácie je možné identifikovať päť tematických okruhov, ktoré predstavujú jej jednotlivé kapitoly. Prvá podrobne rekapituluje vývoj a transformáciu sociológie v česko-slovenských súvislostiach v povojnovom období, počas normalizácie a po roku 1993. Druhá kapitola sa venuje sociologickému výskumu mládeže na Slovensku – jeho etapizácii, metodologickému hodnoteniu i praktickému prieniku do mládežníckej politiky. V tretej kapitole sú s využitím teórie modernizácie analyzované podmienky a procesy charakterizujúce prechod mladých ľudí z detstva do dospelosti s následnou deskripciou fenoménu občianstva a participácie mládeže v zmysle potrieb občianskej spoločnosti, ktorú ponúka štvrtá kapitola. Záverečná, piata kapitola hodnotí formovanie štátnej mládežníckej politiky na Slovensku v období rokov 1992 – 2010 a sociologickou optikou poukazuje na jej osobitosti, princípy i jednotlivé úrovne.

V úvode k prvej kapitole autor, parafrázujúc posolstvo prezidenta ISA I. Wallersteina o interdisciplinarite, zdôrazňuje význam prepájania a vzájomného obohacovania najmä histórie a sociológie. V nadväznosti naň (i s poukázaním na dôležitosť miery osobnej zainteresovanosti v zmysle rolí „aktérov“ a „outsiderov“) načrtáva tri aspekty charakterizujúce osobitosti vývoja sociológie v Československu v rokoch 1959 – 1969: absenciu špecialistov zameraných

na dejiny domáceho sociologického myslenia; prevahu príspevkov „aktérov“ uvedeného obdobia pri interpretácii dobového vývoja sociológie v súčasnosti; periférnosť postavenia Bratislavy a Slovenska (aj) vo vývoji československej sociológie. V ďalšej podkapitole je podrobne popísané metodologické smerovanie, aktivity jednotlivých osobností i tzv. predstaviteľov a inštitucionalizácia sociológie na Slovensku do roku 1969, ako aj miera spolupráce s českými i zahraničnými sociológmi. Sympatické sú situáciu dokresľujúce autory poznámky, resp. komentáre vyplývajúce z osobných zážitkov.

Vývoju sociológie v období 1970 – 1989 je venovaný rozsiahly priestor, v rámci ktorého čitateľ získa obraz o negatívnych aspektoch transformácie tejto vedy vedúcich k celkovej výkonnostnej stagnácii a intelektuálnemu úpadku. S časovým odstupom sú však identifikované aj určité pozitívne aspekty, napríklad etablovanie niektorých sociologických teórií a sociotechnickej funkcie sociológie, priestor pre uplatnenie mladých absolventov sociologického štúdia či ojedinele sa vyskytujúce inovácie metodológie a metodiky sociologických výskumov.

Proces diferenciacie slovenskej sociologickej obce vyvolaný najmä generačným zoskupením snažiacim sa o istú duchovnú obrodu i dôsledné a kritické hodnotenie normalizačnej transformácie sociológie popisuje podkapitola s názvom *Pluralizácia sociológie: antitotalitná orientácia (1985 – 1989)*. Autor zdôrazňuje význam demokratizačných procesov, ktoré charakterizovali prípravy i priebeh II. zjazdu slovenských sociológov na konci septembra 1989 a ktoré potvrdili „17. november 1989 o sedem týždňov a zamatovosť revolučnej systémovej zmeny v československej spoločnosti“ (s.19). Následne je interpretovaný vzťah spoločnosti a sociológie po roku 1993 v častiach popisujúcich rôzne skupiny sociológov zohrávajúcich úlohu „aktérov“ sociálnej zmeny, formovanie novej podoby česko-slovenskej spolupráce a inštitucionálnu štruktúru sociologickej vedy na Slovensku.

Druhá kapitola vo svojej prvej časti detailne informuje jednak o historicko-spoločensko-politických faktoch týkajúcich sa vývoja sociologického výskumu mládeže na Slovensku, jednak o verejných, odborných i politických diskusiách, v rámci ktorých sa metodologicky profiloval a výsledkom ktorých bolo jeho aktuálne inštitucionálne zastrešenie. Autor poukazuje na väzbu sociológie mládeže a sociológie výchovy na vtedajšiu mladú generáciu vedcov (60. roky), na paradoxy dopadov normalizačného procesu na sociologický výskum mládeže (postihy mladých vedcov na jednej strane, podpora a formovanie špecializovaných pracovísk na druhej strane) a tiež na špecifikáciu sociologického prístupu v interdisciplinárnom kontexte. V súvislosti s uvedeným je neprehliadnuteľný osobnostný i vedecký prínos autora pri počiatkoch „nasmerovaní“ sociológie mládeže do oblasti výskumov mládeže. Záverečná podkapitola prehľadne rekapituluje formovanie európskej mládežníckej politiky, uplatnenie

poznatkov sociologického výskumu mládeže po roku 1989 a pracoviská, na ktorých sa v súčasnosti empirické výskumy mládeže na Slovensku realizujú. Ponúka tiež prehľad periodík a elektronických zdrojov, ktoré prezentujú a sprístupňujú informácie z výskumov mládeže.

Ďalšie časti druhej kapitoly objasňujú sociologické chápanie pojmu mládež, osobitosti procesu individualizácie a sociálnej integrácie mládeže v postsocialistických a západných spoločnostiach a nové teoretické reflexie mládeže v súčasnej Európe. Autor ponúka tak sociologické, ako i aktuálne štatistické definície mládeže, pričom zdôrazňuje, že sociologický pohľad sa sústreďuje predovšetkým na makrospoločenské súvislosti prechodu od detstva k dospelosti. Sociológia mládeže podľa neho v súčasnosti utvorila potrebný rámec na komplexnú charakteristiku mládeže v našej transformujúcej sa spoločnosti, čím umožňuje monitorovanie premien jej sociálnej štruktúry, vývoja sociálnej mobility, občianskej participácie a rozvoja politickej kultúry, sociálnej situácie v špecifických životných obdobiach, sociálno-patologických javov, problému marginalizácie atď. V súvislosti s iniciatívou tvorby kolektívnych monografií o európskej mládeži autor kriticky hodnotí ich prínos a konštatuje, že meranie klasickými „zrkadielkami“ neumožňuje zaznamenať a pochopiť nové javy. Hoci tieto publikácie prinášajú cenné empirické informácie a pokusy o teoretické a metodologické reflexie procesov prechodu, absentuje „solídna teória“. Ďalej autor v samostatných podkapitolách analyzuje rôzne štúdie v nasledovných tematických okruhoch: dekonštrukcia mládeže ako sociálnej skupiny, mládež ako problém mladých mužov a žien, mládežnícky životný štýl alebo mládežnícka scéna, mládež ako sociálne hnutie a subkultúra, konzumná orientácia súčasnej generácie mládeže, nová generácia mládeže – hľadači poriadku a lovci príležitostí.

Prepojenie výskumu mládeže a mládežníckej politiky popisuje autor v období pred vstupom Slovenska do EÚ a po ňom. Otvorene hodnotí pozitívne i negatívne stránky vývoja a fungovania štátnej mládežníckej politiky, aktivity a iniciatívy rôznych subjektov, kľúčové analytické dokumenty a ich osobitosti a prostredníctvom konkrétnych príkladov interpretuje transfer výskumných zistení do spoločenskej praxe. Záverečná časť kapitoly je svojím obsahom nenahraditeľná a pre súčasných výskumníkov (nielen sociológov) by sa mala stať „povinným čítaním“. Poukazuje totiž kriticky na špecifické črty empirického výskumu mládeže na Slovensku (1993 – 2010), ktoré autor označuje ako prevahu exploračného, kvantitatívneho a deskriptívneho výskumu. Z hľadiska metodologických nástrojov absentujú empiricky overiteľné hypotézy, platnosť a spoľahlivosť sú nedostatočné, dominuje dotazníková technika, problematická je reprezentatívnosť, pri spracovaní sa používa najmä jednoduchá štatistika a porušujú sa zásady zovšeobecňovania, otázne je aj dodržiavanie etických zásad vo výskume.

Obsahom tretej kapitoly je teoretická reflexia a interpretácia procesov modernizácie spoločnosti a individualizácie mládeže prostredníctvom generačného prístupu na príklade tzv. postkomunistickej generácie mládeže. Porovnávajú sa postmodernistické a neomodernistické prístupy známych autorov (Machonin, Keller, Bauman, Beck, Giddens), na ktoré nadväzuje charakteristika a špecifiká modernizácie Slovenska. Pre dokreslenie využitia modernizačnej teórie pri vysvetľovaní zmien v spôsobe života mládeže a súčasných trendov v sociologickej teórii mládeže autor využil dostupné zahraničné texty, ktoré boli spracované aj formou antológie na SÚ SAV v roku 1995. Zaujímavé sú tiež ostatné dve podkapitoly, v rámci ktorých autor interpretuje výsledky empirických sociologických výskumov cielených na prvú generáciu slovenskej, českej a poľskej postkomunistickej mládeže a potom porovnávajúc hodnotové orientácie mládeže spred roku 1989 formuluje vo vzťahu k súčasnej mládeži tri modernizačné výzvy – výzvu trhovej ekonomiky, občianskej spoločnosti a európskej integrácie.

Občianskej spoločnosti a problematike participácie mládeže sa venuje štvrtá kapitola recenzovanej publikácie. Sú v nej zmysluplne zúročené teoretické i empirické poznatky z niekoľkých významných výskumných projektov realizovaných na SÚ SAV (R. Roško, J. Stena, M. Čambáliková). I pre laického čitateľa je nesporne zaujímavou (aj zrozumiteľnou) terminológia odrážajúca pohľad mládeže na typológiu potenciálu slovenských občanov prostredníctvom ich klasifikácie na *oráča*, *solitéra*, *zmocňovača*, *podrývača*, *valaškára* a *priamaka* a ich charakteristika. Nemenej dôležitý význam prináša záverečná časť tejto kapitoly, ktorá popisuje európske priority, oblasti a mechanizmy podpory vzdelávania k aktívnemu občianstvu, ich analýzu a hodnotenie v podmienkach Slovenska.

Záverečná kapitola publikácie by sa na prvý pohľad mohla javiť ako príliš faktografická a formou SWOT analýzy rekapitulujúca vývoj mládežníckej politiky a práce s mládežou na Slovensku po roku 1989. „Na druhý pohľad“ je v nej však obsiahnuté množstvo cenných informácií, ktoré dokážu oboznámiť čitateľa so širším kontextom (viažucim sa aj na predošlé kapitoly) a dokážu evokovať atmosféru jej formovania. Popis štvorstupňovej etapizácie štátnej politiky o práci s mládežou napriek rôznym problémom vyúsťuje (aj zásluhou autora) do tvorby zákona o práci s mládežou. Ako uvádza autor a zároveň jeden z jej hlavných „aktérov“, pätnásť rokov „učenia sa“ všetkých partnerov a sedem rokov praxe štátnej politiky mládeže završuje príslušný Zákon (2008) a príprava dokumentu *Správa o mládeži 2010*. Svoje teoretické i praktické skúsenosti sumarizuje v príznačne nazvanej kapitole *Sociologické osobitosti, princípy a úrovně práce s mládežou*, ktorá uzatvára celú publikáciu a môže poslúžiť každému, kto sa mládežou zaoberá, t. j. skúma ju, resp. pracuje s ňou v rámci formálnej či neformálnej edukácie.

Poznatky prezentované v publikácii umožňujú čitateľovi nadobudnúť komplexný prehľad o problematike mládeže a jej výskumu z pohľadu sociológie. Sú v nej charakterizované historické súvislosti vývoja sociológie mládeže, špecifiká a osobitosti výskumov mládeže, množstvo empirických poznatkov a relevantných teoretických reflexií, ako aj prepojenie na spoločensko-politickú prax. Pre odborného čitateľa i verejnosť, zaujímajúcu sa aktívne o problematiku mladej generácie, je inšpiratívnym zdrojom informácií a upozorňuje na otázky, ktoré ašpirujú na hlbšie preskúmanie.

Danka Moravčíková